

Svenska kommittén för demokrati och mänskliga
rättigheter i Turkiet

Swedish Committee for democracy and human rights in Turkey

RAPOR:

BASIN VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

Hans Larsen, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu Genel Sekreteri

Adress:
Box 3066
145 03 NORSBORG/SWEDEN

Postgiro
486 08 17-8

Kont.tel
ordf. 08-749 15 00
sekr. 08 30 68 34

TÜRKİYEDE BASIN SANSÜRÜ VE DÜŞÜNCE VE ANLATIM ÖZGÜRLÜĞÜ

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu Genel Sekreteri Hans Larsen'in tebliği

Ne zaman bir ülkede baskıcı bir rejim erki ele geçirirse belirli toplum grupları kendilerini erkte bulunanlar tarafından çeşitli biçimlerde uygulanan özel bir baskı ve zulüm altında bulurlar.

Değişmez bir biçimde bu gruplar arasında gazeteciler, yazarlar, sanatçılar ve bir ölçüde aydınlar olarak bilinen grup bulunur. Diktatörler tarafından bu yurttaşların potansiyel olarak tehlikeli görülmesinin nedeni açıktır.

Bunlar başka ve daha iyi yollar doğrultusunda fikirler, düşünceler, elestiri ve öneriler ileten, dile getiren insanlardır. Gazetecilerin durumunda genellikle ek bir neden, basit olarak, onların erkte bulunanların halktan gizli tutmayı yeğledikleri gerçeklerden ve olaylardan kamuoyunu haberdar etmeleridir.

Baskıcı toplumların özelliklerinden birisi böylesi etkinliklerin kendilerini devlet olarak nitelendiren yöneticiler için potansiyel olarak tehlikeli görülmesi ve uygulayıcılarının gözetim, kısıtlayıcı önlemler ve baskıya maruz kalmasıdır.

Eylül 1980 askersel devirmesinden bu yana Türkiye'de olan tam da budur. Yeni bir Anayasanın yürürlüğe sokulması ve ardından iktidarın biçimsel yapısındaki çeşitli değişikliklere bakılmaksızın, bugün de bu hala geçerlidir.

Türkiye'nin üniversite öğretim üyeleri ve öğrencileri, yazarlar, sanatçılar ve gazeteciler genellikle ana baskı hedefleridir. Yeni Anayasa da anlatım özgürlüğü ve basın özgürlüğü haklarının biçimsel olarak tanınmasına karşın, tam da bu temel özgürlük haklarını kısıtlamak için yasal olarak kurumlaştırılmış ya da gayri-resmi çok sayıda yöntem bulunmakta ve kullanılmaktadır.

Son örneklerden ikisi, Avrupa Konseyi Hukusal İşler Komitesi'ne sunulan bir raporda yer almaktadır.

Geçen yıl bir grup politik tutuklu analarının Büyük Millet Meclisi önünde gösteride bulunması daha sonra bir basın toplantısı sırasında Başbakan Özal'a bir dizi eleştirel sorular yöneltilmesine yol açtı. Ardından, aynı gün, Türkiye gazetelerine ne gösterinin ne de Başbakana soruların ve cevapların haber edilmemesi yönünde yazılı bir talimat geldi. Uluslararası haber ajanslarından Reuter ve Associated Press de aynı günde telefon edildiler. Sansür konduğu resmen yadsınmasına karşın hiç bir Türkiye gazetesi habere yer vermedi.

1984 Mayıs'ında 1256 Türkiyeli akademisyen, sanatçı, gazeteci, hukukçu ve diğerleri General Evren'e verdikleri bir dilekçede ülkedeki mevcut durumdan duydukları ciddi endişeleri dile getirdiler, ve özellikle de anlatım özgürlüğü yokluğunun toplumda yolaçabileceği tehlikelere işaret ettikleri zaman, basının dilekçe metnini basması yasaklandı. İmzacılardan bir bölümü hakkında adli işlem başlatıldı.

Bunlar böylesi binlerce olaydan yalnızca ikisi. Ancak bunlar genel baskı atmosferi hakkında ve yöneticilerin anlatım özgürlüğü ve halkın ülkede olup bitenlerden haberdar olma hakkı ilkelerini tanımaktan nasıl tamamen uzak oldukları hakkında bir fikir verebiliyor.

Yukarıda sözkonusu edilen 1256 öndegelen Türkiyelilerin dilekçesinde işlenen konulardan birisi eğitim sisteminin bugünkü durumudur. Eğitim sisteminin ana amacının özgürce düşünebilen, bilgili, yapıcı ve üretken insan yetiştirmek olması gerektiğine, ve tersinin, yani aynı biçimde yoğrulmuş, tek-tip insanlar yaratmanın çağdaş gelişmeye ve parlamenter demokrasi ilkesine karşı olduğuna, çünkü -ilaveten- çağdaş demokrasinin eleştirel düşünen insanlar yetiştirmeyi amaçladığına işaret edilmektedir.

Askersel devirmeden buyana Türkiye eğitim sistemine getirilen değişiklikler üniversitelerin ve öteki eğitim kurumlarının bağımsızlığını kısıtlamaya yönelik olmuştur. Bu gelişme ve generallerin üniversitelerin "kendi kendilerini yönetmeye layık olmadıkları" iddiası, dilekçe sahiplerinin söylediği üzere, "ülkemizde işler bir demokrasinin varolabileceğini yadsıma" anlamına gelir. Tüm yüksek öğretim kurumlarının yönetimini üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanan, herşeye kadir bir yönetim organına bırakmak gençlerin iyi bir eğitime ve iyi bir ibilimsel çalışmaya engeldir, ve bu, ülkenin geleceği hakkında ciddi endişeler doğurmaktadır, diyor 1256'lar. Vardıkları sonuç mevcut yönetim organı YÖK'ün yerini seçilmiş, bağımsız bir organın alması gerektiğidir.

Basın özgürlüğü, daha doğrusu bunun eksikliği, konusunda ise yetkililerin durumun iyileştiği yönündeki iddialarının temelsiz olduğunu son olaylar da göstermiştir.

Geçen yıl Kasım ayında günlük Tercüman gazetesi sıkıyönetim yetkililerince 10 gün süreyle kapatıldı. Alışıldığı üzere hiç bir neden açıklanmadı. Fakat geçen ay İstanbul'da bir sıkıyönetim savcısı gazetenin yazı işleri sorumlusu Yüksel Bastuno ve köşeyazarı Nazlı Ilıcak hakkında dava açtı. Bunlar 1980-1983 arası askeri yönetim eleştirilmesini yasaklayan geçici bir Anayasa maddesini ihlal etmekle suçlanıyorlar.

Birkaç ay önce, yakınlarda ölen Türkiyeli film yapımcısı Yılmaz Güney hakkında çıkan yazıların içeriğinden ötürü Video-Sinema dergisi yazı kurulundan üç yazar hakkında da benzeri adli işlemler başlatıldı.

Gazetecilerin baskıya uğratılmasının en kötü örneklerinden birisi olarak, United Press International'ın Türkiyeli genç Ankara muhabiri İsmet İmset, çoğu sayın İmset tarafından yadsınan ve askeri darbenin 2 yıl öncesine dek giden suçlardan ötürü, geçen Kasım'da beş yıl hapse mahkum oldu.

Eleştiride bulunan gazetecilere karşı adli işlemler, gazete kapatmalar, yazı işleri sorumlularına neyin yayınlanmamasının gerektiği ve neyin farklı olarak yazılması gerektiği üzerine mektup ve telefonlar - tüm bunlar basını baskı altında tutmak ve denetlemek için kullanılan genel bir sistemin parçalarıdır.

Resmi bir sansür sisteminin bulunmamasına karşın, anlatım özgürlüğünü kısıtlayan genel yasaların işgüzarca kullanımı ve gayri-resmi tehdit ve uyarıların birleşimi oldukça etkin olarak işliyor. Öylesine bir etkinlikte ki, bu, bugünkü Türkiye'nin basın özgürlüğünün ana ilkelerinin her gün çiğnendiği bir ülke olduğu savını haklı kılmaya yeterlidir.

Yetkililerin basın üzerindeki kontrolü yaklaşık bir yıl önce çıkarılan yeni basın yasası tarafından daha da güçlendirilmiştir. En başta bu yasa, matbaasında -gizlice bile olsa- basılan tüm materyalden gazete yayıncı-

sını (sahibini) doğrudan sorumlu tutmasıyla, ve basın suçlarından ötürü gazetecilere ve yazışmaları sorumlularına verilebilecek hapis cezalarında büyük artışlar getirmesiyle gazeteciler arasında daha bir güvensizlik ve korku atmosferi yaratmış bulunmaktadır.

Böyle si bir atmosfer kaçınılmazlıkla oto-sansür e yolaçar, ki her yerdeki baskı rejimlerinin gerçekte amaçladığı tam da budur. Gerçekten ön-sansürün bulunduğu yerlerde bile, o bu işi yazışmaları sorumluları ve gazetecilerin kendilerine yaptırarak, kendisini gereksizleştirmeyi ana amaçlarından birisi edinir.

Gazetenin kapatılması korkusu; hapis ya da ağır para cezası korkusu; adli işlem başlatılması, bunun sürüncemede kalması ve hiç sona ermemesi, fakat sürekli bir tehdit olarak durması korkusu; makama çağırma, sorgulamalara ve muhtemelen tutuklamaya yolaçabilecek bir telefon uyarısı korkusu - bunlar Türkiyeli meslektaşlarımız için günlük yaşamın gerçeklikleridir.

Askeri ve sivil yetkililerin tersi yöndeki tüm iddialarına karşın, bu ancak tek bir sonuca varır: Bugün Türkiye'deki koşullar, halkı özgür basın ve anlatım özgürlüğü gibi temel insan haklarından yoksun bırakan klasik bir baskı rejimi örneğini oluşturuyor.

TÜRKİYE SOSYAL TÜSTAV TARİH ARACI